

מצוקת המים המליחים בולמת את התפתחות הערבה הדרומית

אבי רמות

מנהל אגודת המים ערדום והוועדה החקלאית במועצה האזורית חבל אילות

המגבלה הגדולה ביותר בפעילות החקלאית של היישובים בתחומי המועצה האזורית חבל אילות היא כמות המים הנמוכה מאוד המסופקת לאזור, איכותה הנמוכה והספיקה השעתית שאינה עונה על הביקוש ומהווה בעצם צוואר בקבוק החוסם פיתוח מערכת כלכלית-חקלאית ראויה. למרות שכמות המים הנדרשת תוכננה על ידי הרשות לתכנון במשרד החקלאות, מקבלים יישובי האזור פחות מ-40% ממה שתוכנן. זה אף זה: איכותם הגרועה של המים מכבידה מאוד על התוצאות הכלכליות של הענפים החקלאיים.

במועצה האזורית חבל אילות עשרה קיבוצים: אילות, אליפז, סמר, יטבתה, גרופית, קטורה, לוטן, יהל, נאות סמדר ונווה חריף, שעיקר פרנסתם מתבסס על חקלאות. על פי התוכנית המקורית של משרד החקלאות כל קיבוץ בחבל אילות מתוכנן ל-100 יחידות משק שלכל אחת שטח של 40 דונם. ביישובים שאוכלוסייתם גדלה – נוספו נחלות. השטח הכולל המשמש לרשות הפעילות החקלאית עומד כיום על כ-36,000 דונם.

החקלאות באזור מתבססת על שלושה ענפים מרכזיים:

מטעי תמרים – נכון להיום לכל יישוב יש מטע תמרים, בעיקר מזון מג'הול. היקף המטעים מתרחב מדי שנה ויגיע בעתיד הקרוב לכאלף דונם תמרים לכל יישוב.

גידולי שדה – בצל, תפוחי אדמה, מלון, אבטיח, פלפל ועוד, הן בשטח פתוח והן במבנים מסוגים שונים.

מצוקת המים המליחים בולמת את התפתחות הערבה הדרומית

רפתות חלב – לתשעה קיבוצים רפת עם מכסת חלב בגובה של כ-3 מיליון ליטר כל אחת.

מעבר לשלושה ענפים אלה מתקיימת פעילות גם בתחום הפרדס לסוגיו, מנגו, מספוא, כרם, גידול צאן, וכן ניסיונות בגידולי אנרגיה.

"המגבלה הגדולה ביותר בפעילות החקלאית של היישובים בתחומי המועצה האזורית חבל אילות היא כמות המים הנמוכה מאוד, המסופקת לאזור, איכותה הנמוכה והסביקה השעתית שאינה עונה על הביקוש."

את הפעילות החקלאית בחבל אילות מלווה מו"פ ערבה דרומית המסייע לחקלאים באיתור גידולים חדשים, התמודדות עם תנאי האקלים ואיכויות המים, וייעול השימוש במים. המו"פ ממומן בעיקר על ידי קרן קימת לישראל ומשרד החקלאות.

מפעלים לעיבוד התוצרת החקלאית

בחבל אילות קיימים מספר מפעלים לעיבוד תוצרת חקלאית: מחלבת יטבתה, בית אריזה אזורי לתמרים, בתי אריזה יישוביים לירקות ופירות, מחלבה לחלב עזים, בתי בדי, יקב, מפעל למיצי פירות ועוד.

המפעלים האזוריים ערדום הם היחידה הכלכלית של קיבוצי חבל אילות. הם כוללים: אגודת מים וועדה חקלאית, בית אריזה לתמרים, פעילות בתחומי שיווק, הובלות, רכש מחשוב ומו"פ חקלאי. המפעלים האזוריים שייכים ליישובים ונותנים מענה לכל צורך המוגדר על ידם.

בשטח המועצה האזורית חבל אילות קיימות שלוש מערכות מים:

מערכת הספקת מים לחקלאות. מערכת זו תוכננה על ידי רשות המים, ומבוצעת ומתופעלת על ידי חברת מקורות. המערכת מספקת כ-16 מיליון מ"ק מים מליחים לשנה. המערכת מבוססת על כ-25 קידוחים לאקוויפרים השונים, בבקע הערבה, בהר ובמעלה נחל פארן. עומק הקידוחים נע בין 400 מטר ל-1000 מטר. כל קידוח מפיך

כמיליון מ"ק לשנה של מים מליחים. בשל הרכב מים בעייתי, בחלק מהקידוחים הוקמו מערכות לטיפול באיכות המים. כל המים המסופקים לחקלאות הם מים מליחים.

מערכת הספקת מי שתייה ומי חצר. לחצרות היישובים מסופקים מים בשתי מערכות:

- מערכת המים המליחים בהם משתמשים לגינון ולכל צורכי הבית למעט שתיה ובישול.
- מערכת מי השתייה המספקת מים בתקן מי שתייה לברז אחד בכל בית. מקורם של מים אלה הוא במתפילי מים קטנים אותם הקימה המדינה באמצעות חברת מקורות בסמוך ליישובים.

מערכת הספקת קולחי אילת לחקלאות. יישובי המועצה קולטים את מי הקולחים של העיר אילת באמצעות מפעל קולחי אילת שהקימה אגודת המים ערדום בסיוע קרן קימת לישראל ורשות המים. לאחר שנים רבות בהן הוזרמו קולחי העיר למפרץ אילת, הוקם בשנת 1995 מפעל קולחי אילת ביוזמת עיריית אילת והמועצה האזורית חבל אילות. באמצעות המפעל (הכולל מאגרים בנפח כולל של 2 מיליון מ"ק, קווי הולכה, תחנות שאיבה, סינון והכלרה) מסופקים מדי שנה קולחי העיר להשקיה חקלאית בהיקף של כ-7 מיליון מ"ק.

באמצעות רשות המים, חברת מקורות, חברת התכנון אג"ת הנדסה ותה"ל נמשכת הפעילות לפיתוח מקורות מים חדשים לערכה הדרומית באופנים הבאים:

א. תוכנית האב להספקת מים לחקלאות בחבל אילות

באמצע העשור הראשון של המאה הנוכחית פנתה אגודת המים לרשות המים (אז עדיין נציבות המים) וביקשה כי תיערך תוכנית אב להספקת מים לחקלאות ולבית. הסיבה לפנייה הייתה מציאות בה המדינה לא סיפקה את כמויות המים המאושרות לחקלאות מצד אחד ומצד שני, המים שסופקו היו באיכות נמוכה שגרמה נזקים לכלכלת האזור. על התוכנית היה לתת מענה להגדלת כמות המים, שיפור איכותם והגדלת הספיקה השעתית. בשנת 2009 אושרה תוכנית האב. התוכנית כוללת:

תוספת של מים מותפלים לחקלאות ולאוכלוסייה. כשיוקם מתפיל מי ים בעקבה – תקבל הערכה הדרומית 26 מיליון מ"ק לשנה של מי ים מותפלים. מים אלה ישמשו

מצוקת המים המליחים בולמת את התפתחות הערבה הדרומית

לכל הצרכים – חקלאות, בית, תעשייה וכו'. בנוסף יוקם "מוביל הערבות" – קו מים מאילת ועד לצפון הערבה ומערכות אגירה ושאיבה.

ב. התוכנית המיידית להספקת מים לערבה הדרומית

רשות המים באמצעות חברת מקורות וחברת אג"ת הנדסה מקדמת הקמת מערכת שתאפשר ניצול מידי של עודפי כושר הייצור במתקן ההתפלה באילת – כשישה מיליון מ"ק מים מותפלים.

**"כל תוספת של
מים שפירים –
שאינם חסרים
בישראל – תהווה
תרומה משמעותית
ביותר לפיתוח
הערבה הדרומית
ותהווה תשתית
משמעותית
לקליטת משכחות
חדשות ולהגדלת
היקפי השטחים
החקלאיים."**

מערכת זו כוללת מתקן להרחקת מינרל הבורון ממי הים המותפלים; קו מים ראשי מאילת ועד לקיבוץ סמר; מערכות שאיבה ואגירה; הקמת חמישה מאגרי מים: באזור התעשייה שחורת באילת, בתמנע, ביטבתה ובשלוחת נוצה. כל מאגר בנפח של 200 אלף מ"ק. מאגרים אלה ישמשו לאגירת מים בעונות השוליים ובשעות הלילה ויאפשרו הגדלת הספיקה השעתית שמשמעותה הגדלת השטחים המעובדים בערבה.

ג. פתרונות נוספים להגדלת מצאי המים לחקלאות בערבה הדרומית:

- המשך פיתוח קידוחים חדשים בבקע הערבה ובמעלה נחל פארן. לפי תוכנית תה"ל – מקורות.
- חיבור הערבה הדרומית למפעל הארצי באמצעות הקו המגיע למצפה רמון.
- הגדלת מתקן ההתפלה באילת.
- הקמת מתפיל מים לשיפור איכות המים לחקלאות.

מתוך התחשיבים הכלכליים עולה כי כל תוספת של מים שפירים תהווה תרומה משמעותית ביותר לפיתוח הערבה הדרומית ותהווה תשתית של ממש לקליטת משפחות חדשות ולהגדלת היקפי השטחים החקלאיים. איכותם המשופרת של המים תאפשר הקטנת כמות המים הנדרשת כיום להשקיה, כאשר המים שיתפנו יופנו להשקיה של שטחים חדשים.

ההתייעלות בשימוש במים תאפשר מהילת מים שפירים ומים מליחים בהתאם לגידולים ולשלבים השונים לאורך הגידול. השימוש במים שפירים יגדיל את התפוקות החקלאיות. מים שפירים יאפשרו הרחבת מעגל הגידולים באזור לגידולים בהם איכות המים מהווה כיום מחסום בפני פיתוח כמו, למשל, הגדלת תנובת החלב.